

ТОПЧІЙ В. В., БОДУНОВА О. М.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF CYBER SECURITY OF UKRAINE

У статті висвітлено основи адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки в Україні. Зазначено, що серед правових механізмів забезпечення кібербезпеки адміністративна відповідальність займає першорядне місце в системі заходів охорони суспільних відносин у кіберсфері, так як норми адміністративної відповідальності спрямовані на попередження та припинення протиправних посягань на охоронювані законом відносини у кіберпросторі та є найкращим і ефективним засобом підтримання в державі законності й правопорядку. Визначено, що обґрунтованим є наступне визначення адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки України – це різновид юридичної відповідальності, що є засобом адміністративно-правової охорони відносин у кіберпросторі, є наслідком винного антисуспільного діяння у сфері забезпечення кібербезпеки, і головне призначення якого у примусовому припиненні протиправних дій, що стосуються незаконного втручання в комп'ютерні та телекомунікаційні системи й порушення при цьому прав та свобод людини, інтересів держави та суспільства. Адміністративним проступком у сфері забезпечення кібербезпеки є протиправне, винне діяння (бездіяльність), що завдає значної шкоди відносинам у сфері кіберпростору, порушує права людини й інтереси суспільства і держави у цій сфері та встановлений правопорядок використання інформаційних й телекомунікаційних систем, а також за яке законодавством передбачено особливий вид державного примусу – адміністративну відповідальність. З'ясовано, що виявлення спеціальних ознак конкретного складу адміністративного правопорушення, здійснення його правильної класифікації, а також визначення адекватної характеру делікту міри адміністративного покарання є неможливим без встановлення його безпосереднього об'єкта. За своїм змістом безпосередній об'єкт адміністративного інформаційного правопорушення є результатом найнижчого ступеня нормативного та наукового узагальнення соціальних цінностей, які охороняються законом, що забезпечує їх прямиий зв'язок із конкретними інформаційними відносинами, в межах яких вчинено адміністративний делікт, змістом конкретної правової заборони, а також адміністративними стягненнями, передбаченими за її порушення.

Ключові слова: цифровізація, адміністративна відповідальність, кібербезпека, юридична відповідальність, санкції, електронне урядування, державні послуги.

The article highlights the basics of administrative responsibility in the field of cybersecurity in Ukraine. It is noted that among the legal mechanisms for cybersecurity, administrative liability is paramount in the system of measures to protect public relations in cyberspace, as the rules of administrative liability are aimed at preventing and stopping illegal encroachments on legally protected relations in cyberspace and are the best and most effective means of maintaining law and law and order. It is determined

---

© ТОПЧІЙ В. В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор (Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України) ORCID ID: 0000-0003-4596-6469

© БОДУНОВА О. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології (Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України) ORCID ID: 0000-0001-9179-5985

that the following definition of administrative liability in the field of cybersecurity of Ukraine is justified – it is a kind of legal liability, which is a means of administrative and legal protection of relations in cyberspace, concerning illegal interference in computer and telecommunication systems and violation of human rights and freedoms, interests of the state and society. An administrative offense in the field of cybersecurity is an illegal, culpable act (inaction) that causes significant damage to relations in the field of cyberspace, violates human rights and the interests of society and the state in this area and the established law on information and telecommunications systems. a special type of state coercion – administrative liability. It was found that the detection of special features of a particular composition of an administrative offense, the implementation of its correct classification, as well as determining the adequate nature of the tort measure of administrative punishment is impossible without establishing its direct object. In terms of its content, the direct object of an administrative information offense is the result of the lowest degree of normative and scientific generalization of social values protected by law, which provides their direct connection with specific information relations within which an administrative tort is committed, the content of a specific legal prohibition also administrative penalties provided for its violation.

Key words: *digitalization, administrative responsibility, cybersecurity, legal responsibility, sanctions, e-government, public services.*

Актуальність теми. В умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні особливо значення набуває інститут адміністративної відповідальності, який є обґрунтованим засобом охорони інформаційних правовідносин, зокрема, і в кіберпросторі, що спрямовується на запобігання порушень прав людини та інтересів держави у зазначеній сфері відносин.

Юридична відповідальність є тим фундаментальним правовим засобом, механізмом, гарантом, який покликаний забезпечувати регулятивну, захисну й охоронну дієвість права, конче необхідну сьогодні в інформаційному житті суспільства [1, с. 6]. Сучасна вітчизняна практика переконливо доводить, що неспроможність держави забезпечити ефективну дію інституту юридичної відповідальності – своєчасно відновити порушені права громадян, примусити державні органи та їхніх посадових осіб до виконання своїх обов'язків, послідовно, незважаючи на посади, чини і ранги, застосовувати до правопорушників відповідні заходи державного впливу – призводить до того, що вказане конституційне положення так і залишатиметься декларацією [2].

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння юридичної відповідальності пов'язується з правовідносинами між державою і правопорушником, до якого застосовують юридичні санкції з негативними для нього наслідками [3, с. 29]. Іншими словами, реагування держави в особі посадових осіб чи органів на правопорушення та обов'язок правопорушника зазнавати несприятливих наслідків. У свою чергу для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, вказаних в них певних заходів відповідальності.

Узагальнюючи різноманітність думок вчених, логічним є твердження, що юридична відповідальність є реакцією уповноважених органів через примусові заходи на протиправну поведінку правопорушника, негативним наслідком чого є позбавлення певних суспільних благ. Крім того, юридична відповідальність формує у громадян розуміння певних їх юридичних зобов'язань, недотримуючись яких вони стають правопорушниками. Таким чином, виходячи із загальних суджень щодо юридичної відповідальності обґрунтованим є визначення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення кібербезпеки, як правових гарантій забезпечення суб'єктивних прав та обов'язків громадян, застереження їх від кіберконфліктів, за умови належного та своєчасного реагування суб'єктів забезпечення кібербезпеки на протиправні діяння у кіберсфері.

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» «особи, винні у порушенні законодавства у сферах національної безпеки, електронних комунікацій та захисту інформації, якщо кіберпростір є місцем та/або способом здійснення злочину, іншого винного діяння, відповідальність за яке передбачена цивільним, адміністративним, кримінальним законодавством...» [4]. Також закон визначає загальні засади юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері кібербезпеки. Так, стаття 12 Закону визначає, що кіберпростір може бути одночасно «місцем та способом вчинення» злочину чи іншого правопорушення.

Серед правових механізмів забезпечення кібербезпеки адміністративна відповідальність займає першорядне місце в системі заходів охорони суспільних відносин у кіберсфері,

так як норми адміністративної відповідальності спрямовані на попередження та припинення протиправних посягань на охоронювані законом відносини у кіберпросторі та є найкращим і ефективним засобом підтримання в державі законності й правопорядку. Крім того, адміністративній відповідальності притаманні ознаки, які виокремлюють її у самостійний вид юридичної відповідальності. Це, насамперед, власний об'єкт правоохорони; власний метод правоохорони (адміністративний та адміністративно-судовий); юридична цілісність галузі, що виявляється у матеріальних, процесуальних нормах, системі адміністративних покарань та можливості визначення їхніх особливостей і меж; здатність до саморозвитку, систематизації нормативного фонду галузі [5, с. 129].

Варто звернути увагу на те, що усвідомлення та розкриття інституту адміністративної відповідальності, з'ясування його місця в системі адміністративного права та інших галузях права, а також щодо забезпечення кібербезпеки України набуває надзвичайно важливого значення, так як безпосередньо пов'язується з необхідністю удосконалення національного законодавства.

Перш за все, необхідно чітко розмежовувати кримінально каране діяння з адміністративним правопорушенням. Традиційно таким розмежуванням є ступінь суспільної небезпеки, при цьому злочин характеризується суспільною небезпечністю, а адміністративний проступок – суспільною шкодою. Дурманов Н.Д., Здравомислов Б.В., Строгович М.С., Самощенко І.С. дотримуються погляду, згідно з яким злочини – це якісно особливий вид правопорушень, а їх основна матеріальна властивість полягає у суспільній небезпечності. Суспільна небезпека сповна характеризує винятково кримінальні правопорушення. Тому для інших порушень права ця ознака є необов'язковою [6, с. 72].

Поряд з цим, має місце і думка, що суспільна небезпека характерна для всіх правопорушень, зокрема й адміністративних. Вчені, що розглядають адміністративні правопорушення як суспільно небезпечні діяння, керуються матеріальною єдністю всіх правопорушень. І злочини, і адміністративні правопорушення, і дисциплінарні провини, і цивільні правопорушення є певною мірою суспільно небезпечними діяннями. Тому суспільна небезпека – це ознака, властива усім без винятку правопорушенням. Відмінність полягає лише в ступені суспільної небезпеки [6, с. 72].

Враховуючи однорідність відносин в інформаційній сфері та кіберпросторі, важливим є також зазначення того, що КУпАП містить більше сотні статей, що визначають адміністративну відповідальність за порушення порядку створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації [1, с. 81].

І, враховуючи визначене раніше співвідношення інформаційної безпеки та кібербезпеки як загального та специфічного, слушною є думку Перуна Т.С., який виділяє три групи адмінвідповідальності в інформаційній сфері:

1) забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до публічної інформації, необхідної для реалізації їх прав, свобод та законних інтересів;

2) забезпечення обмеження доступу до певних відомостей, розповсюдження яких може спричинити негативний вплив правам та свободам громадян, законній діяльності юридичних осіб або національній безпеці;

3) забезпечення безпеки у сфері медіа-інформації [7].

Тобто адміністративна відповідальність у сфері кібербезпеки хоч і не виділяється окремим розділом КУпАП, все ж має певний родовий об'єкт, що хоча б теоретично але відмежовує адміністративні проступки у сфері забезпечення кібербезпеки у загальній сукупності.

З цього приводу актуальним є аналіз ознак адміністративної відповідальності загалом та безпосередньо у сфері кіберпростору. Коваль Л.В. зазначає, що ознаками адміністративної відповідальності є публічний державно- обов'язковий характер [8]. Тобто, правопорушення в будь-якій сфері є порушенням правопорядку, а метою та завданням держави є його охорона. Держава, виконуючи свої функції, забезпечує відновлення порушених права суб'єктів, зокрема, і щодо безпеки відносин у кіберпросторі, забезпечуючи тим самим, правопорядок у суспільстві.

З-поміж іншого, виділяють цілу низку ознак адміністративної відповідальності, зокрема:

1) зосередження права адміністративного покарання в руках органів виконавчої влади та загальних судів;

2) репресивний характер правопорушення, тобто будь-яка особа притягується до адміністративної відповідальності, якщо буде доведена її вина, що є виявленням волі та свідомості людини;

3) в адміністративній відповідальності міститься два аспекти правової відповідальності: їх позитивне та ретроспективне виявлення: перше визначається як безпосередній обов'язок ви-

конувати норми права, нести відповідальність за їх порушення, а друге – наслідок конкретного протиправного діяння, відповідальність за адміністративний проступок, тобто за вчинене діяння;

4) норми, які встановлюють адміністративну відповідальність, своїм впливом виконують допоміжну роль для інших галузей права;

5) введення до багатьох норм КУпАП таких повноважень, згідно з якими можна діяти на власний розсуд під час встановлення адміністративних заборон;

6) можливість того, що існує заміна деяких видів покарання, наприклад, виправних робіт на штраф чи адміністративний арешт тощо [9, с. 58].

Отже, обґрунтованим є наступне визначення адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки України – це різновид юридичної відповідальності, що є засобом адміністративно-правової охорони відносин у кіберпросторі, є наслідком винного антисуспільного діяння у сфері забезпечення кібербезпеки, і головне призначення якого у примусовому припиненні протиправних дій, що стосуються незаконного втручання в комп'ютерні та телекомунікаційні системи й порушення при цьому прав та свобод людини, інтересів держави та суспільства.

Для виникнення адміністративної відповідальності необхідною є наявність усіх трьох підстав і у, визначеній вище послідовності, тобто, насамперед наявність норми адміністративної відповідальності з визначенням правопорушення (проступку) та санкцій, що застосовуються до суб'єкта правопорушення. Таким чином, адміністративним проступком у сфері забезпечення кібербезпеки є протиправне, винне діяння (бездіяльність), що завдає значної шкоди відносинам у сфері кіберпростору, порушує права людини й інтереси суспільства і держави у цій сфері та встановлений правопорядок використання інформаційних й телекомунікаційних систем, а також за яке законодавством передбачено особливий вид державного примусу – адміністративну відповідальність.

Зазначені ознаки формують фактичні підстави адміністративної відповідальності у сфері забезпечення кібербезпеки і вони притаманні будь-якому адміністративному проступку в цій сфері. Поряд з цим, юридичною підставою залишається склад адміністративного проступку, що є встановленою нормами адміністративного права сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння визнається адміністративним проступком.

Визначені статтею 9 КУпАП ознаки адміністративного правопорушення є конструктивними, загальними і властиві будь-яким адміністративним правопорушенням. Їх сукупність у правознавстві і отримала назву «склад адміністративного правопорушення».

Обґрунтований підхід до визначення об'єкта адміністративного правопорушення в сфері забезпечення кібербезпеки має значне теоретичне й практичне значення. Об'єкт адміністративного правопорушення обумовлює не тільки виникнення адміністративно-правової заборони, але й значною мірою юридичну структуру, обсяг і межі адміністративно-правової охорони. Крім того, об'єкт має істотне значення також для визначення самого поняття адміністративного інформаційного правопорушення, впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак цих деліктів.

Розкриваючи юридичну сутність об'єкта адміністративних правопорушень у сфері забезпечення кібербезпеки варто зазначити, що перш за все це охоронювані законом суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі збиранням, зберіганням, поширенням, захистом інформації, проти яких спрямоване правопорушення, яким заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння.

З точки зору прихильників такого тлумачення об'єкту адміністративного правопорушення, конкретні діяння саме тому і мають характер соціально шкідливих, антисуспільних правопорушень та забороняються правовими нормами з одночасною загрозою застосування адміністративних стягнень, що вони заподіюють шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам. Їх визнання об'єктом адміністративних правопорушень сприяє виявленню соціальної сутності адміністративного проступку.

Враховуючи чинне законодавство щодо відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, та види інформаційних відносин, що можуть обмежуватися відносинами у кіберпросторі, можливим є виділення наступних видових об'єктів адмінпроступків у сфері забезпечення кібербезпеки:

- 1) адміністративні правопорушення в галузі інформатизації;
- 2) адміністративні правопорушення в галузі реклами;
- 3) адміністративні правопорушення у галузі формування та використання
- 4) інформаційної інфраструктури;
- 5) адміністративні правопорушення у сфері електронного урядування;

- 6) адміністративні правопорушення у галузі індустрії програмної продукції;
- 7) адміністративні правопорушення у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації;
- 8) адміністративні правопорушення в медіа-сфері; адміністративні правопорушення у сфері інформаційного забезпечення виборчого процесу та процесу референдуму;
- 9) адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів владних повноважень.

Виявлення спеціальних ознак конкретного складу адміністративного правопорушення, здійснення його правильної класифікації, а також визначення адекватної характеру делікту міри адміністративного покарання є неможливим без встановлення його безпосереднього об'єкта.

За своїм змістом безпосередній об'єкт адміністративного інформаційного правопорушення є результатом найнижчого ступеня нормативного та наукового узагальнення соціальних цінностей, які охороняються законом, що забезпечує їх прямиий (найбільш тісний) зв'язок із конкретними інформаційними відносинами, в межах яких вчинено адміністративний делікт, змістом конкретної правової заборони, а також адміністративними стягненнями, передбаченими за її порушення.

Враховуючи традиційний підхід, безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення у сфері забезпечення кібербезпеки обмежується диспозицією норми про адміністративну відповідальність чинного законодавства. Але з метою розширення переліку соціальних благ, що стосуються сфери забезпечення кібербезпеки та потребують адміністративно-правової охорони, чинне законодавство щодо адміністративної відповідальності містить склади адміністративних правопорушень, за якими кілька соціальних благ одночасно є безпосереднім об'єктом. Зокрема, у сфері забезпечення кібербезпеки це стосується статей 51⁶, 148⁶ та 212⁶ КУпАП [299]. У межах таких складів в адміністративному праві виділяють основний, додатковий та факультативний безпосередні об'єкти.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров О.О., Тугарова О.К. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері: навч. посіб. Київ: Нац. акад. СБУ. 2015. 172 с.
2. Стан розробки загальнотеоретичних досліджень юридичної відповідальності в Україні. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: моногр. І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. Київ: Грамота. 2014. 343 с.
3. Марчук В.М., Ніколаєва Л.В. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність. Київ: Вид-во економ. ун-ту. 1996. 183 с.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. №2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
5. Коваль Л.В. Адміністративне право: курс лекцій: для студентів юридичних вузів та факультетів. Київ: Венгурі, 1996. 224 с.
6. Леонідова О.О. Адміністративна відповідальність за проступки в сфері телекомунікацій: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків. 2010. 190 с.
7. Перун Т.С. Адміністративна відповідальність в системі заходів забезпечення інформаційної безпеки. URL: <http://aphd.ua/publication-229/>
8. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення. Київ: Вища школа, 1975. 159 с.
9. Леонідова О.О. Адміністративна відповідальність за проступки в сфері телекомунікацій: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків. 2010. 190 с.